

»Kaj čul sem, oče, govoriti«,
Dě mlajši potnikov skrbno,
»Li res duhovi v jami zlobni
Človeka v kruto smrt zvedó?«

»Vsak rob mi znan, grez znana vsaka,
Rударim let nad trideset,
Nevarnost zrl sem marsikako,
Zlodejca ne vso vrsto let.

Mladost ti lice še obseva,
Zato pogum naj ti žari!
Grenak je kruh rudarjev, vedi,
A tudi tega up sladí!

Prični srčnó in zvesto vstrajaj!
Čuj, glas na delo nas budi,
In ko po dolu se razlega,
Z dná trop podzemnikov beži.

Vsak rob mi znan, grez znana vsaka,
Rударim let nad trideset,
Nevarnost zrl sem marsikako,
A stan rudarski mi je svet!«

Stopila varno sta v lupino,
Zakrije ju podzemna noč;
Ozrè se oče v resno prošlost,
Veseli je sin bodočnost zroč!

Vladimir.

Iz davne prošlosti.

(Starinoslovne črtice o novejših izkopinah. Poroča J. Pečnik.)

lavno uredništvo! Večkrat prebiram prazgodovinske spise o naši mili domovini, pa obide me tudi večkrat nevolja, da se pisatelji ne ozirajo na čisto resnico. Pisatelji prejšnjih časov so to in ono pisali, kar so si večinoma domišljevali. V novejšem času pa preiskujejo nekdanjo zgodovino z izkopavanjem. Tu se pokaže, kaj in kako je bilo nekdanj. Jaz sam sem doslej veliko iskal, hribe in gozde prehodil, našel na tisoče prazgodovinskih stanovanj in odkopal grobove nekdanjih rodov, kateri so bivali po naših krajih. Človek, kateri hoče tako iskati iz veselja do dela, ne gleda, ako tudi tedne in mesece brezplačno lazi po hribih in trpi lakoto, žejo, mraz in vročino; veseli se le, da odkrije kaj novega. Tak človek pa si tudi pridobi izkušnje, da more na vseh krajih, kjer je bilo kako prazgodovinsko stanovanje, s prstom pokazati, kdo je nekdanj bival tukaj. Preiskovanje nam

je razkrilo v mnogih krajih prazgodovinsko zidovje, pokazala so se mesta, v mestih hiše, vodnjaki, kopališča: dá se pa sklepati, iz katerega časa je zidovje, kateri rodovi so je gradili. Koliko se nauči starinoslovec na mestu, kjer se izkopuje! V osmih letih, odkar delam v tej stroki, izuril sem se praktično tako, da morem na vsakem kraju in skoro na prvi pogled povedati, kdo je nekdanj bival na tem kraju, če tudi so ga sedaj prerasli gozdi.

Prazgodovinski rodovi po slovenskih deželah so bivali na visokih hribih in gričih, na strmih pečinah; te so zagradili z močnim nasipom, da so bili zavarovani pred sovražniki in pred divjo zverino. Kajpada v tistih časih ni imela vsa dežela jednega kralja, marveč vsako tako gradišče je imelo svojega glavarja. Živelii so redno, največ od divjačine in rib: radi so namreč bivali blizu rek in velikih vodâ. Ženske so znale presti in tkati, taki ostanki se nahajajo na

mestih, kjer so stanovali, in v grobeh; dobivajo se tudi lepi trnki, večinoma bronasti, za ribji lov; dobiva se poleg pušćie, sulie, sekir in nožev domaće orodje. Pušćice so navadno lepe, bronaste in še votle, zakaj streljali so v sovražnike z zastrupljenimi pušćicami in jih tako konćali, čeprav so jih ranili le malo. Take pušćice sem večkrat našel pri posodah v grobeh, tudi pri kosteh. Nekoć sem našel v Laknici pri Mokronogu v kosti desne noge zapićeno tako pušćico; izvestno je tista ostrupila in umorila ćloveka.

Kdor hoće spoznati, kateri rod je bival na kakem kraju, vedeti mora v obće, na kakšnem prostoru je bival oni prazgodovinski rod. Da prav loćimo prazgodovinske rodove, pomagajo nam najveć ćepinje od loncev in drugih lonćenih posod. Vsak prazgodovinski rod je imel drugaćne posode, drugaćnega dela. Pred Rimljani n. pr. je vsa lonćena posoda delana z roko, pri Rimljanih pa so jo izdelovali na vreteno. Nekateri mislijo, da so pri nas po Slovenskem nekđaj stala moćna mesta. A oni si ne mislijo prav zidovja pred Rimljani. Res se ćita o mestu Emoni, Metulu, moćni trdnjavi Terpi: toda te trdnjave so bili le visoki nasipi, visoko naneseno kamenje, da ni mogel ćeznje priti sovražnik; narejene so bile okoli strmih hribov in grićev. Notri pa so bile (po Dolenjskem) le lesene hiše ali pa (po Notranjskem) iz kamenja zložene. Navadno so v zemljo izkopaliluknje, okrog in okrog jih obložili s kamenjem in na vrh so postavili lesene strehe. Kjer so stale prazgodovinske hiše po gradišćih, skoro povsod se dobro poznajo take luknje, zlasti kjer jih niso poškodovalene nezgode. Jako zanimivo je videti tako stanovanje: na nekaterih krajih so bile luknje okrogle, torej so bile tudi hiše

okrogle; posebno po Notranjskem je vse polno enakih stanovanj, dasi jih tudi po Dolenjskem ni malo. Toda na Notranjskem so po bivališćih većinoma rimske ćepinje in starine, kar je znamenje, da so bili tukajšnji prebivalci že pred Kristusom podvrćeni Rimljanom. Na Dolenjskem pa se nahajajo na takih gradišćih samo prazgodovinski ostanki, le malokje dobiš kaj rimskega. Ta razloćek je važen za starinoslovca. Ako preiskuješ od Št. Petra proti Primorskemu, srećaš skoro same rimske starine; pri Cirknici in Ložu pa se dobi že več prazgodovinskih stvarij. Le jedino v gradišću in pokopališću pri Sv. Mihaelu pod Nanosom fare hrenoviške nahajajo se starine in grobi dolenjskim enakil. Nasipi okrog gradišć so jednaki na Dolenjskem in Notranjskem; le tu pa tam se dobć drugaćni, ker so namreć napravljene pozneje, nekako v ćetrtem stoletju po Kristusu. Tako gradišće je pri Dolenjem Zemonu v trnovski fari na Notranjskem, na Sloki Gori pri Turjaku, Vrhu Trebnjem in Narpeljnu pri Krškem. Poslednja gradišća so na takih hribih, da se je moglo priti do vrha le na jedni strani; na tisti pa je bil nasip od 5 do 10 m visok. V vseh prazgodovinskih bivališćih so imeli dve poti v gradišće in torej dvoje vrat; pri vratih je nasip dvakrat višji nego drugodi. Koliko so ljudje trpeli, da so si naredili take strašne nasipe in zagradili stanovanja!

V nekaterih krajih so napeljali od daleć velikega, teškega kamenja in z neizmerno težavo spravili vse na strme gore. Kdor vidi taka dela, mora ja obćudovati. Nekateri nasipi so tako velikanski, da je moralo več tisoć ljudij več let nositi skupaj kamenje. Iz predkrščanskih ćasov se ne nahaja po Notranjskem nobeden zid iz apna; še le

Rimljani so začeli po svoji šegi tudi po naših krajih zidati mesta. Zidovje rimljansko je tako izvrstno, da se današnje delo ne more meriti s tedajnim lepim in močnim delom. Ko prideš na tako zidovje, vidiš takoj, da so Rimljani (kakor še današnji dan Italijani) pravi mojstri v zidanju. Ko so videli podvrženi rodovi, kako zidajo Rimljani hiše, začeli so tudi sami napravljati apno in zidati hiše, toda njih delo je jako slabo, njih zid je razpadel kar sam po sebi. Zato se lahko takoj loči, kar so zidali Rimljani in kar so zidali podvrženi rodovi. Komurkoli pokažem lahko na vsakem takem kraju, kdo je zidal to ali ono zidovje.

Jako znamenito je dandanes vprašanje o starem mestu Nevioudunum, ki je bilo na krškem polju. Kdo je bil začetnik tega mesta, kdo je prvi stanoval v njem? Nekateri trdijo, da je bilo najprej keltsko mesto. A to je popolnoma neresnično, marveč Rimljani so si je ustanovili. Ti so prišli nekoliko let pred Kristusom pod Oktavijanom Avgustom v naše kraje in si jih prisvojili. Napravili so lepo cesto od Emone do Siska, kolikor je bilo mogoče na ravninah. Še v sedanjem času vidiš, kaki umetniki so bili v tej reči Rimljani, zakaj lepa cesta se še po več krajih dobro pozna, posebno po gozdih. Ko so prišli s cesto do Save, do onega mesta, kjer stoji vas Drnovo, t. j. 6 *klm* od Krškega (Sava je takrat tekla mimo Drnovega), tedaj so Rimljani brezdvomno sklenili, da se bodo od tod naprej proti Sisku vozili po Savi. Zaradi tega so začeli zidati hišice, in sčasoma je nastalo mestece z imenom Nevioudunum. Gotovo so v prvih časih vozili do tukaj blago po cesti, od tod naprej pa do Siska po ladijah in čolnih. Torej je bila tukaj ladijestaja. Pred Rimljani

pa ni na tem mestu stanoval nobeden rod. Jaz razkopavam v Drnovem že osem let; vse, kar sem našel, je samo rimsko, niti najmanjši košček ni od poprej. Mesto je bilo ustanovljeno ob času Kristusovega rojstva in zidano iz kamena in iz prelepe rimske opeke. Neki pisatelj piše, da so bile hiše lesene, kar ni res: vse hiše so bile izvrstno zidane, slikane in pokrite z lepo opeko. Opeka za pokrivanje je bila taka, kakor je dandanašnja, samo da je bila pisana, ne gladka. Tlak po hišah je bil iz lepega mozaika, ali tudi samo zidan in z rdečo barvo pobarvan; ta tlak je jako lep. Imeli so v mestu več kopelj za kopanje; odkopal sem jih že v več krajih. Rimljani so nad vse cenili kopelji, zato so imeli kopališča v sobah, pod katerimi so bili oboki, da so pod njimi kurili. Tako so imeli v sobah gorko vodo. V sobe je bila voda napeljana od zunaj; mnogokrat je tudi sama tekla v sobo. V Drnovem sem odkril veliko takih kopališč, mnogo pa tudi drugodi po Kranjskem. Kogar bi veselilo videti jih, vsak dan mu jih morem odkopati in pokazati.

Mestece Nevioudunum je imelo 600 metrov dolžine, nikjer čez 200 metrov širine. Glavna cesta od Emone do Siska je šla skozi mesto, pozna se še lahko, kod je vodila. Bila je vseskozi blizu Save, da so vozili blago po cesti ali po Savi, kakor jim je bilo drago. Cesto na Crucium sem našel jaz: gre naravnost čez njive, na obeh straneh pa je vse polno grobov. Tudi cesta proti Gorjancem se pozna še dobro: šla je med Župečo Vasjo in Cerkljami do Krke, čez katero je bil most. Stari možje še pomnijo most. Sploh je ob vseh cestah mnogo grobov. Pri vasi, ki se zove Strojanski Vrh, imeli so vinograde, zakaj tudi tam sem našel

nek
ravn
pri
vsa
Z
pelj
vasi
den
Izvi
skin
in v
reje
tekl
Cev
ceve
dan
Izvi
trov
od
od
je p
haja
kan
mog
so l
stra
trdn
po r
tekl
H
drug
nav
zem
ska
sem
sta
sta
oser
dal
seda
sede
ker

nekatera rimska poslopja in par grobov, ravno tako sem tudi kopališča našel pri vasi Brvi, kjer se še dandanes vidijo vsa zarušena.

Znamenit je vodovod, ki je bil napeljan v mesto iz skalnatih pečin izpod vasi Izvira. Tu izvira tako močen studenec, da goni lahko mlinsko kolo. Izvirek je bil zavarovan z močnim rimskim zidom iz lepo obdelanega kamena in velike opeke. Kamnenene plošče, narejene za strugo, po kateri je voda tekla v lončene cevi, vidijo se še dobro. Cevi so bile dokaj debele, votlina v ceveh je čez 17 cm; odkopljem jih lahko danes, kjer hočem. Od Nevioduna do Izvira je 11.200 stopinj ali do 7600 metrov. Vodovod je bil narejen čez Krko: od mesta do Krke je 6300 stopinj in od Krke do Izvira 4900 stopinj. Kjer je prišel vodovod v mesto, tam se nahaja močno zidan vodnjak, podoben kanalu: narejen je tako trdno, da se ni mogla izgubiti ne kaplja vode. Na dnu so bile kot miza velike opeke, pa tudi strani shrambe z obokom vred so jako trdne. Iz te shrambe so bile narejene po mestu male lončene cevi, da je voda tekla po znamenitih krajih.

Hiše so bile jako-gosto, druga pri drugi zidane. Poznajo se še dobro, ker navadno je tlak pri hišah še ves v zemlji. Zunaj mesta so bila gospodarska poslopja in rokodelske hiše. Našel sem dve kovačiji in štiri lončarije; dve sta bili še celi v zemlji zasuti; jednaki sta sedanjim. Našel sem več nego osem vodnjakov: dva izmed teh sem dal iztrebiti, bila sta okrogla kot so sedanji naši, s kamenom obzidana, po sedem metrov globoka, sicer pa ozka, ker je votline samo 1 m in 5 cm. V

vodnjakih nisem našel drugega, kakor živalske in tudi človeške kosti. Mesto je bilo utrjeno z močnim zidovjem in sicer samo proti vzhodu, vsaj jaz sem je samo na tej strani našel; na severni strani je bila Sava, na južni in zapadni strani pa ni sledu zidovja. Razvijalo se je najbolj ob času cesarja Konstantina in njegovih sinov, zakaj iz tega časa se dobi največ denarja. Prvo mesto je bilo zidano bolj proti vzhodu, potem se je širilo proti zahodu. Četrť ure od mesta naprej se je raztezalo na obeh krajih štirih cest pokopališče; tu sem našel grobe iz časa Kristusovega, t. j. iz začetka 1. stoletja blizu do konca 4. stoletja. Najlepše lončene posode se nahajajo v grobeh 1. stoletja, tudi prav lepe igle pri ženskah, in pri moških čudno lepe zapone za pasove. Ko so Rimljani v prvem stoletju sezidali mesto, pripeljali so seboj z Laškega lončene posode; te so lepega dela, n. pr. lepo pisane skledice, okrašeni okrožniki, katerih se je precej našlo v grobeh. Vsaka skledica, vsak okrožnik ima na dnu pečat narejen s črkami v znamenje tiste tvornice, iz katere izvira. Tvarino, iz katere so te posode, imenujejo starinarji terra sigillata. Grobi iz 1. stoletja nimajo posebne oblike, ampak meter globoko se nahajajo meter dolge jame, v katerih se dobé svetilke z raznovrstnimi podobami malikov, zverin, rib in drugih rečij. Po jami so raztreseni pepel in sežgani ostanki kostij, na kraju jame pa stojé skledice, okrožniki in drugi predmeti, katere je mrlič rabil v življenju. Izmed poslednjih moramo posebej omenjati mnoge igle, ker se dobé največje in najlepše iz tega časa.

(Dalje.)

Iz davne prošlosti.

(Starinoslovne črtice o novejših izkopinah. Poroča J. Pečnik.)

(Dalje.)

robi iz 2. stoletja so narejeni iz velikih kamenitih plošč in pa iz opeke; grobne votline imajo jeden meter širjave in toliko tudi dolžine. Prirejena je bila v njih kamenita polica, da so nanjo stavili posodo z ostanki sežganih koščic mrličevih (brez pepela); poleg te stojé še druge lončene posode, v katere so mu dali priljubljene jedi in pijače, da bi tudi na onem svetu lahko jedel in pil. Večkrat se res lepo vidi, ako se odpre tak grob iz kamenitih plošč: v lepem votlem grobu stoji cela vrsta lepih barvanih posod; nekatere so podobne piskrom, druga je kakor skledica in zdelica, tretja je lep vrč z ročem, dalje so lepe male steklenice, in skoro povsodi je lična svetilka. Našli so se na svetilkah tudi napisi (pečati), kakor: AGILIS, CRESCÉ, FORTIS; posebno mnogokrat se beró po Kranjskem: LEONETIUS, MVRI, SEXTI, OCTAVI, VERI. One izkopane steklenice so imenovali poprej »steklenice za solze«, a v poslednjih časih so izprevideli, da so bile za mazilo, s katerim so se mazali v življenju; zato jih imenujejo »balzamarije« in kemična preiskava vsebine je isto dokazala. Da je bilo res tako mazilo v njih, vidi se še prav lahko pri vsaki steklenici. Med sežganimi koščicami najdemo večkrat tudi jedno ali dve ožgani igli in pa denar, katerega so Rimljani dali mrtvecu za vožnjo čez reko Stiks (Styx): čez to reko se je bilo namreč treba po njih mislih prepeljati na spodnji svet. Pepel od sežganih trupel je navadno stresen za kamenito ploščo zunaj groba.

V 2. stoletju so delali Rimljani posode že v tukajšnjih lončarijah: take posode so veliki vrči in piskri, med njimi so nekateri prav lepo pisani, posebno velike in težke so debele sklede. Na nekaterih vrčih je tudi napisano ime mrličevo, katerega ostanki so v njem. Našel sem n. pr. te-le napise: MIHI CLARA, CLAVDIAM, FILIUM CLAVDIUM, na drugem: MAXIMIANI, na tretjem: IOVINIANUM itd. Dal sem, mislim l. 1886., v ljubljanski muzej izkopan grob, ki se odlikuje po posebni lepoti in je iz 2. stoletja. V istem stoletju so delali tudi najlepše vrče za pokopavanje, in sicer na poseben način: zgoraj so ozki, a čez sredo zelo široki ter imajo na strani voglato luknjo, da so dajali skozi njo vanje koščice sežganih mrličev. Ne vem, imajo-li v kakem drugem muzeju takih posod; na Kranjskem sem jih našel okoli 30.

Proti koncu 3. stoletja so začeli zidati grobe za cele družine. Izkopali so globoko jamo, obzidali jo z močnim zidom, lepo obelili, oslikali stene, naredili lep tlak, in ga večkrat tudi barvali. Postavili so na straneh lepe slikane omariče, sezidali lepo polico in včasih tudi stopnice. Tukaj so postavili posode s sežganimi koščicami. Taki družinski grobovi imajo vrata in so obokani, kakor kapelice. Povsodi je na strani vzdano malo koritce, kamor so devali pepel mrličev. Do sto takih jako zanimivih grobov smo našli doslej. Skoro ob vseh tedanjih cestah so bili, posebno pa ob cesti držeči v Crucium (Ostrog-Groblje pri Št. Jarneju); najlepšega izmed teh grobov sem našel dné 8. maja 1884. na

levi strani ceste, katera je držala od Neviouduna proti Trebnjemu (Praetorium Latobicorum). C. kr. centralna komisija na Dunaju ga je dala narisati, ker je tako dobro ohranjen, da se le malo kje drugodi dobi kaj sličnega. Vendar pri nas smo dobili tudi mnogo grobov, ki so znotraj prav lepo okrašeni z naslikanimi rožami.

Menda ni nikjer zapisano, da bi bil cesar Konstantin prepovedal sežigati mrličev; dá se pa to sklepati iz izkopin. V četrtem stoletju je prenehalo sežiganje mrličev in začeli so jih cele pokopavati. Vendar so mrličev polagali le redko v rakve; kadar se je to zgodilo, ohranili so se v pesku vsaj ostanki lesa; navadno so polagali mrličev kar v pesek in jih pokrili seženj visoko. To krščansko šego so pač sprejeli le po sili na povelje cesarjevo, zakaj k pokojnikom niso dajali denarja s podobo Konstantinovo, ampak rajši denar pogana Licinija. Bogatejši moški imajo navadno pri glavi na desni strani lonček in lepo steklenico, pri rami lepo fibulo, s katero so si zapenjali obleko, pri pasu je pasna zapon, podobna današnjim zaponam, in pri rokah, le redko pri nogah, denar; včasih se dobi tudi rdeče ali črno barvan pisker in druge lepotije, s katerimi so si krasili pasove. Orožja se ne dobi nikjer, k večjemu kak nož. Rakve so zbijali z velikanskimi žebli, primerjali bi jih skoro lahko našim zobem na brani. Stare ženice so ravno tako globoko pokopane, kakor moški, mlade ženske pa bolj plitvo. Dekleta, umrla od 12. do 18. leta, so včasih jako ozaljšana: pri glavi stoji že lep barvan piskerc, v ušesih imajo bronaste, jako čudne uhane (dobil sem pa tudi že zlatih), okoli vratu je nabranih polno lepih korald, roke krasijo lepe zapestnice, in sicer jih nosi levica navadno

več od desnice (našel sem jedenkrat na levi celó do šest zapestnic, na desni le dve). Dobé se navadno bronaste, včasih steklene in prav lično izdelane, srebrne so redke. Steklene koralde so lepo zelene, višnjeve ali rmene kot zlato. To so bila ženska krasila; prstani iz one dôle so bronasti in redki. Večina mrličev je bila revna in ni dobila ničesar v grob; njih kosti počivajo v samem pesku in so ravno zato posebno dobro ohranjene. Takih sem izkopal blizu 500. Najbolj čudno je, da v četrtem stoletju niso nosile ženske fibul, ampak moški; tudi se razlikujejo fibule iz četrtega stoletja od prejšnjih.

Grobov smo izkopal gotovo že nad 5000. Škoda, da so ravno najlepša grobišča razdrta od kmetov. Kjer je zadel poljedelec s plugom ob kamen, začel je kopati in razdirati in tako iztrebil iz njive kamenje in pridobil tudi gradiva za lastna stanovanja. Zakaj v rodovitni krški dolini je malo kamenja; zato so hiše in cerkve v bližini, tudi Turnska grajščina, sezidane iz kamenja nekdanjega Neviouduna.

Dasi so mnogi grobovi od kmetov uničeni, vendar se iz ostalih lahko sklepa o narodnosti tedanjih prebivalcev. Nekateri pisatelji pravijo, da je bila tukaj keltska naselbina. Seznanil sem se dobro tudi s keltskimi starinami iz hallstadtske dôle, zato pa lahko rečem: V Nevioudunu ni bilo Keltov. Vse, kar se najde, je rimsko, in na napisih se beró samo rimska imena.

Že v 3. stoletju je imelo to mesto tudi zvezno cesto s Celejo (Celjem) na Štajerskem; gotovo je šla ta cesta čez sedanje Krško na kranjski strani Save. Leta 1886. sem namreč našel razbite miljske kamne v zemlji na njivi kmeta Naceta, ki je nasproti Reichenburgu, kakih 11 kilometrov od Neviouduna. Ti

kameni so imeli napise od cesarja Maksencija (235—238 po Kr.). Ta cesar je dal gotovo zidati to cesto kot zvezo med Celejo in Neviodynamom, zakaj napis na enem kamnu pravi: »XXX milj od Celeje«.

Najbolj je mesto svetlo ob času cesarja Konstantina in njegovih sinov. Bilo je važna ladijestaja za trgovino s Siskom. Iz tega časa se je našlo že več rimskih malikov in mnogo novcev. Kovani so ti novci v Sisku, kjer so imeli Rimljani posebno kovačnico za denar, pod raznimi cesarji od Oktavijana Avgusta sem; iz prejšnjih časov dobi se jih prav malo. Največ jih je bronastih in bakrenih, mnogo srebrnih; zlatih sam nisem našel, pač pa sta mi znana dva zlata novca, že poprej tukaj najdena.

Ker se iz časa cesarja Teodozija najde le redko kak denar, od poznejših cesarjev pa nobeden več, sme se sklepati, da je bilo mesto že pred prihodom Hunov — kakih 60 let poprej — popolnoma razdejano.

Okolo leta 400. so sovražniki požgali in razdejali Neviodynam. Nekaj čez jedno uro hoda od tam, na drugi strani Krke, je nekoliko vzvišena ravan, ki obsega kakih osem oral zemlje. Ta ravan je prav nasproti Krški Vasi, proti Krki se spušča precej strmo. Tu so si sezidali zbegani prebivalci novo, močnejšo trdnjavo iz kamenja neviodynamskega. Dasi so kmetje že porabili veliko tega kamenja za stavbe, vidi se vendar še prav natanko, kje je bil zid. Da bi se lože obranili sovražnikov, sezidali so na obzidju tudi več stolpov. Sezidali pa so to trdnjavo še le potem, ko je bil Neviodynam razdejan; to se vidi iz

tega, da je mnogo lepih kamenov z napisi kar za zid trdnjave porabljenih; ljudje niso imeli časa za izbiranje in so porabili vse samo za utrdbo, kar so si v naglici navozili iz razdejanih prejšnjih stanovališč. Tudi v zidu grajščine Mokrice sem našel štiri take popisane plošče (jedna ima napisani besedi: »Municipium — Neviodynam«). Mnogo teh kamenov je bilo postavljenih v čast rimskim bogovom, toda strah pred sovražnikom je prisilil prebivalce, da so porabili tudi te za obrambo.

Drugo velikansko zidovje je pri vasi Malencah, kakih osem minut od trdnjave. Bile so to velike rimske kopeli, obdane s štirivoglatim obzidjem. Pod sobami, kjer so se kopali, bile so votline, da so v njih kurili. Tukaj se dobé tako močne in lepe rimske opeke, kakor le malo kje po Kranjskem. Za prevajanje toplote so služile štirivoglate lončene cevi z luknjo v sredi jedne strani. Strehe so bile krite s pisano opeko. Na pokopališču pri cerkvi sv. Martina so kmetje pri pokopavanju večkrat zadeli na oboke ter menili, da so spodaj kleti. V teh zidovih vidimo samo kamenje, niti sledú ni človeških ostankov; bilo je to gradišče gotovo trdnjava. Ljudje niso v njem dolgo bivali, ker je bilo najbrže l. 450. razdejano od Hunov. Nahaja se pač tudi nekaj grobov tu, a ti so iz poznejših časov.

Rimska cesta od Neviodyuna do Siska je bila narejena izvrstno. Šla je čez njive mimo vasi Brege, ob vzhodni strani Mrtvic, čez Vihre, Skopice, Krško Vas, čez Krko, pod Čatežem ob Krki in Savi, potem po njivah mimo Podgračan, Ribnice, po mokriških njivah pod Obrežem na Hrvaško.

(Konec.)

Iz davne prošlosti.

(Starinoslovne črtice o novejših izkopinah. Poroča J. Pečnik.)

(Konec.)

esta proti Gorjancem je šla mimo Zasap nad Župečo in Račjo Vasjo čez Krko. Tu se nahaja malo zidovje; le med zadnjima vasema je rimski zid, nekaj hiš, a pri Brvi velike obokane rimske kopeli, večinoma vse zasute; tudi pri Strojanskem Vrhju je stalo nekaj hiš, našlo se nekaj grobov, in bili so tam pač tudi rimski vinogradi. Ob tej cesti nazaj proti Neviodunu je bil izpod Izvira napeljan rimski vodovod, o katerem smo že govorili. Ob tej priliki omenjam neko znamenitost. Rimljani so napravili vodovod čez neko nižavo, potem so pa precej ob hribu navzgor položili cevi. Zato seveda voda ni hotela po njih teči, a pomagali so si. Z močnim zidom so zazidali skalnato votlino in napravili zbirališče za vodo, tako, da ni mogla voda nikamor drugam, kakor v cevi. Tako je zaradi pritiska tekla nekoliko tudi navzgor.

Tretja cesta, ki je vodila od Nevioduna v Crucium, gre čez drnovske in goriške njive, pri vasi Veliki Podlog skozi gozd Krakovo, čez Krko pri Cezelem in čez Ostrog. Tukaj je več kamenitih rimskih grobov iz prvega in drugega stoletja, celó iz časa cesarja Konstantina. Kakih deset minut od tu je stalo mesto Crucium, prav tam, kjer je sedaj vas Groblje. Vse starine kažejo, da so ustanovili to mesto Rimljani v drugem stoletju. Zidovje je iz lepe opeke. Tu je kmet, katerega klet ima na južni strani še rimski, lepo pobarvan zid. Bil je Crucium le za četrtno tolik, kakor Neviodunum; imel je tudi toplice, in tla v hišah so iz mozaika.

Ostanki so vsi rimski in sicer iz 2., 3. in 4. stoletja; iz poznejših časov — niti od cesarja Teodozija — se ne dobi ničesar. Gotovo je bilo tudi to mestece takrat razdejano, kakor Neviodunum. Prebivalci so zbežali na Gorjance in se utrdili na skalnatem vrhu. Tukaj, 880 m nad morjem, bili so varni pred Huni, kadar so se njih krvoločne čete podile po ravninah. Dve velikanski, lepo zidani in pobarvani sobi se še dobro poznata; jedna je 18 stopinj dolga in 15 široka. Vendar je bilo prebivalcem tesno tu gori. Pokopališča niso imeli, zato so pokopavali v skale, celó pod hišnim tlakom smo našli pokopanih mrličev, kar se ne vidi nikjer drugje. Vode pa niso imeli; ubogi ljudje so morali hoditi po njo dobro uro daleč doli v jarek.

Četrta cesta od Nevioduna proti Trebnjemu (Praetorium Latobicorum) gre po njivah od Drnovega čez Veliko Vas, skozi gozd proti Zalokam, mimo Kržic čez Gmajno, po pašnikih nad Čolniščem čez gozde in travnike, pod Hudenjami čez vodo, pod Dobručko in Tomazjo Vasjo, dalje pod Belo Cerkvijo ob Krki navzgor. Ob tej cesti so grobi blizu Velike Vasi, nekaj lepo poslikanih kopelij je bilo na velikovaških njivah, na levi strani ceste so bile lončarnice in opekarnice. Pred 200 leti je stal tam znamenit miljski kamen, postavljen od Marka Avrelija. L. 1886. sem našel ta kamen vzidan v Turnski grajščini. Z dovoljenjem grajščakovim sem ga vzel ven. Tehta 52 stotov, ima 12 vrst napisa in je visok čez dva metra; sedaj je v muzeju. Pri vasi Zaloke sem našel l. 1885. rimsko pokopališče iz 1. stoletja.

Ti grobi niso zidani, ampak izkopana je čez meter globoka jama, in na njenem dnu posut pepel pokojnikov; zraven so stale posodice iz najlepše rdeče zemlje — terra sigillata, ozaljšane s prav lepimi rožicami in zaznamovane na dnu s pečatom in črkami; dobé se tudi lične steklenice, velike fibule in zapone pri pasovih. V enem grobu sem našel tudi rimsko amforo, to je vrč, dolg 1 m, z dvema držajema, spodaj pa šilast, da so ga zasadili v zemljo ali pesek.

Nekaj zanimivega se mi je prigodilo, ko sem iskal te grobe. Z dovoljenjem kmetovim sem dal kopati na travniku. Kmalu se je nabralo več radovednih ljudij. Jedva pol metra pod zemljo se prikaže navpik zapičen meč; ker nisva dobila z delavcem ničesar drugega, vzameva meč in odideva. A ljudje, ki me prej niso poznali, mislili so, da iščem zakladov, ali da so to čarovnije, češ, ta človek kar pride, luknjo izkoplje in meč na dan potegne. Kopali smo tam še več tednov. Neko noč je bil pa tak vihar, da je hotel kar hiše podreti. Ko drugi dan pridem zopet kopat, kričala je kmetica nad menoj in mi branila, češ »mrličem ne daste miru, zato so nocoj celo noč tulili okrog hiše: za noben denar ne dam kopati«. Težko sem jo čez nekaj dnij pregovoril, da je pustila zopet kopati. Zidovja ni tam nič; morala je biti tam ob rimski cesti samo lesena vas.

Od Zaloke je šla rimska cesta mimo Gmajne proti Čolnišču. Tu je morala čez vodico, in namestu mosta so položili vanjo velik kamen, na katerem se še malo pozna nekdanji napis. To cesto je varovala rimska posádka napadov bojevitih hribovcev; ostanek utrdbe je veliko zidovje pod vasjó Stražo. Cesta je šla še dalje proti Sisku. Posamezna stanovanja in precej redki

grobi jo spremljajo do prevoza čez Savo.

Doslej sem govoril največ o rimskih starinah. Bivali so že pred njimi tukaj tudi drugi rodovi. Navadno jih imenujejo Kelte. Bilo je to veliko in mogočno ljudstvo, zakaj na Kranjskem in po sosednjih deželah vidimo njih ostanke. Kralja in urejene države niso imeli. Vsak kraj se je branil in vladal sam. Zidati niso znali, ampak stavili so si hiše iz lesa. Zaradi varnosti so stanovali na hribih in nanесли okoli hiš veliko kamenja ali zemlje. Poljedelci niso bili, samo lovsko orožje zasleduje starinoslovec v njih zapuščini. Vendar niso bili brez omike: poleg ribarskih trnkov nahajamo tudi vretenca za prejo. Predli so najbrže volno, ker so redili ovce; konj jim je bil imenitna domača žival, ker mnogokrat vidimo moža in konja skupaj pokopana. Bili so vsi pogani, a ni mogoče dognati, katere mlike so častili.

Pisalo se je, da so bili na teh krajih Slovani že od nekdanj, že za rimskega gospodstva. A marsikaj nasprotuje temu mnenju. Preseljevanje narodov, dôba, v kateri so se vršile najosodnejše premembe, v kateri je izvil severni napadnik žezlo svetovnega gospodstva iz rok doslej carujočemu Rimu, bilo je tudi za našo sedanjo domovino viharna dôba. Kruti boji so se bili takrat na tej zemlji, in le oni si je bil svest življenja, ki si je našel zavetišča pod visokim, nepremagljivim zidom. Taka zidovja so na Gorjancih v skalovju, na Sv. Gori nad Savo, v Gradcu na Štajerskem, pri Sv. Štefanu nad Vranjem. Vse pa, kar se dobi v teh utrdbah, je rimsko, ne slovansko. Slovani so prišli v naše kraje — tako pišejo navadno — še-le v 6. stoletju. — Nedvomno pa je stanovalo tukaj že poprej več rodov.

Iz časa mostiščarjev (Pfahlbauer) sem dobil na gradišču Mladovini pri Guntah (Krško) več stanovanj, v njih črepine iz istega časa, kladiva iz jelenovih rogov in meč, čisto jednak, kakor so jih našli na ljubljanskem barju. Razven tega sem dobil še prazgodovinski novce, ki ima na jedni strani čudno glavo, na drugi pa žival, kakoršnih sedaj več nimamo. Grobovi pa se doslej niso našli. Bili so ti rodovi tam do konca četrtega stoletja; še-le za cesarja Konstantina so rabili rimske novce.

Tudi pri Malnicah ob izlivu Krke so bila taka prazgodovinska stanovanja, in v njih nahajamo stare keltske ostanke. Posode so jako lične, a narejene vse z roko. Trupla so samo sežigali, v jami so potrosili pepel po tleh, nanj pa postavili posode in kako reč iz ostaline pokojnikov. Tukaj sem našel tudi gomilo, štiri metre visoko in več metrov široko. Pri kopanju se je odkrila dober meter debela plast samega pepela, pomešanega z ožganim železjem in črepinami lepих posod. Izvestno je tu pokopana velika množica vojakov, zakaj dobé se le ostanki moških oseb, prav nič ženskega lepotičja. Tu sém, k iztoku Krke, pripeljali so se drugi rodovi po Savi, spopadli se z domačini, in ubite tovariše je potem vsaka stranka pokopala v takih ogromnih grobih. Pri Malnicah so se našle tri take gomile, pri Borštu dve.

Znamenito prazgodovinsko stanovanje je Stari Grad nad Sv. Križem pri Kostanjevici. Bil je v srednjem veku res gradič zgoraj, in nihče ni mislil, da bi bil starejši. Preiskal sem ga pred dvema letoma. Na hribu, s katerega se očesu odpira krasen razgled po planjavi, je močna trdnjava, sedaj že razvalina, okoli nje dvojen nasip in globok jarek, tako, da je še dandanes nemogoče priti od

vshodne strani gori. Ta utrdba je stala gotovo že tisoč let pred Kristusom, in stanovali so v njej Kelti, pozneje Galci v laténski dôbi. Nahajajo se pa ostanki tudi iz rimskega gospodstva, in reči smem, da je bil Stari Grad naseljen v vseh dôbah. V vinogradu blizu tam so našli velikega, 18 stotov težkega leva iz rimske dôbe. Sedaj je v ljublj. muzeju.

Znamenito pokopališče je bilo tudi pri Sajevcu na ravnini poleg Krke. Nekdaj so rasli tam hrasti, sedaj ima Krška grajščina tam travnike. Štirinajst gomil so tu nanosili prastari prebivalci. Posestniki so pa hoteli tla poravnati, razkopali in odvozili so mnogo gomil in pokončali tako mnogo zanimivih starin. Čudno pa je, da so stanovali ljudje na drugi strani Krke nad Slinovcami in nosili mrliče čez četrto ure daleč onstran Krke sežigat in pokopavat.

Kjer stoji sedaj Kostanjevica, ni bilo prazgodovinskih stanovanj, nahaja se tam le kaj malega iz rimskih časov.

Vrh Gorjancev, jedno uro nad Mehovim, stala je keltska naselbina z nasipom. Zgoraj na pašnikih je tudi več grobov, a mrliči v njih so pokopani nesežgani. Ti grobovi so prav revni. V peščenih gorskih tleh sem dobil še kosti mrličev, a nič lepotičja, le pri jednom mrliču pisker.

Cetrto ure od Rake ob cesti proti Rovišču je veliko keltsko stanovanje, ki meri 1500 stopinj v obodu. Kmetje, ki imajo tam njive, našli so posamezne grobove, jeden je našel bronasto čelado, katero so pa vaški otroci razbili pri igri.

Kelti v svojih visokih, močnih trdnjavah so se čutili proti Rimljanom precej samostojne in se večkrat uprli. V drugem stoletju so jih Rimljani prisilili, da so zapustili utrdbe in prišli v dolino, kjer so jih lože strahovali.

Privaditi so se morali rimskim šegam tako, da se grobom iz drugega in tretjega stoletja težko pozna, ali so v njih pokopani Rimljani, ali rimski podvrženci.

Veliko grobišče je bilo pri vasi Rovišče, od koder je dobil dvorni muzej mnogo lepih keltskih igel in zapestnic. Grobišča so jako pogosta, posebno na višinah; najznamenitejša so: pri Osredku, v gozdu Boštanjске grajščine, na Habanjeci, Orlini, Cerovem Bregu in v hosti Dobravi, katero je pa razkopano in skoro uničeno, ker so kopali v njem

sipo. V velikem keltskem grobišču pri Zasapu pri Cerkljah ob Krki v ravnini sem odkopal kakih petdeset grobov, v katerih sem našel cela trupla pokopana, ne sežgana. Našel sem še vse kosti in zraven dobro ohranjene starine. Grobišče z lepim razgledom je na gori Ljubno na Štajerskem, jedno uro od Krškega. Obod mu meri več, ko štiri tisoč korakov, in zavarovano je z visokim nasipom. Najlepše izkopine od tod hrani graški muzej in dvorni muzej na Dunaju.

Fran Cegnar.

(Spisal dr. K. Glaser.)

(Konec.)

Marljivo je gojil Cegnar tudi pripovedno stroko leposlovja, dasi tudi tukaj bolj kot prelagatelj, kakor kot izvirni stvaritelj. Malo znano je v tem obziru njegovo prvo delo:

Zgodbe in povesti, polne lepih nauk za otroke pa tudi za odrasene ljudi. Spisal Tiln Jaiz. Poslovenil po šestindvajsetim natisu Franc Cegnar. V Ljubljani 1849. 8. 172.

Poleg pripovedij obsega knjiga tudi nekoliko nasvetov, kako je treba snovati šole na kmetih, kako varovati zdravje itd.

Na to je posnel po »Triester Zeitg.« l. 1854. (Zwei Sultans-Wittwen) povest »Kiošica« (v »Glasn. Slov.« l. 1859.) in po Mihalu Grabowskem: »Koliščina in stepe«. Koliščina ali kolijewšćizna se je zvala poslednja vstaja

ukrajinska leta 1768. Povest živo riše maloruske stepe in zgodovinske spominke. Povest je ponatisnil leta 1884. J. Krajec v Novem Mestu.

Najobširnejša in najbolj znana je pa Babica. Obrazi iz življenja na kmetih. Spisala po češki Božena Nemcova. Poslovenil France Cegnar. V Celovcu 1862. 16. 300. Natisnil J. Leon. (Cvetje I. seštka, III. zv.) — II. natis »Narodne Biblioteke« XIII.—XVI. snopič. Novo Mesto 1884. 16. 414. J. Krajec.

V marsičem so si jednake razmere češke in slovenske, posebno gledé na življenje na kmetih; radi tega je dobro došel Slovincem prevod tega v prostem zlogu spisanega češkega izvirnika. Delo je bilo torej za Cegnarja ložje; dozdeva se nam, da slovenska »Babica« ni tako dovršena, kakor so prevodi Schillerjevih del, ker se je v teh izraževala Cegnarjeva pesniška individualnost;